

REMISSVAR

DATUM	BETECKNING
2001-06-15	620-299-2001
ERT DATUM	ER BETECKNING
	Ku2001/341/Ka

Kulturdepartementet
Enheten för kulturarvsfrågor

103 33 STOCKHOLM

Betänkandet Forum för Levande historia (SOU 2001:5)

Sammanfattning

Statens historiska museer (SHMM) instämmer i huvudsak i kommitténs bedömningar och förslag. Kommittén har på ett förtjänstfullt sätt redovisat bakgrunden och motiven för att inrätta ett Forum för Levande historia och SHMM ställer sig bakom kommitténs överväganden i denna del. SHMM vill särskilt understryka betydelsen av att Forum för Levande historia verkar utifrån ett brett perspektiv på frågor som rör demokrati, tolerans och mänskliga rättigheter i enlighet med kommitténs förslag.

Som en generell synpunkt anser dock SHMM att flera av kommitténs förslag, framför allt i de delar som rör verksamhetens genomförande, är allt för detaljerade och styrande. Därmed löper de en risk att begränsa forumets möjligheter att självt, och på bästa sätt utifrån de förutsättningar som råder då verksamheten påbörjas, utforma och genomföra vissa av de mer operativa delarna av sin verksamhet.

Även forumets närmare förhållande till statsmakterna: regering och riksdag, bör nog övervägas. Det är t.ex. tveksamt om forumet bör utöva sekretariatsfunktioner till framtida Stockholmskonferenser.

När det gäller lokaliseringen av forumet har SHMM inga invändningar mot att det förläggs till Stockholm. De föreslagna platserna Gamla Riksarkivet och Östra Stallet är dock enligt vår bedömning knappast ändamålsenliga som permanenta lokaler för Forum för Levande historia. I stället bör möjligheterna till nybyggnad av ett permanent Forum för Levande historia prövas, företrädesvis inom kvarteret Krubban. För detta talar bl.a. nya omständigheter som framkommit i samband med den pågående revideringen av Fastighetsverkets generalplan för kvarteret.

SHMM är, i enlighet med kommitténs förslag, berett att på olika sätt bidra till att understödja och utveckla verksamheten vid Forum för Levande historia. Sådana insatser bör regleras inom ramen för ett särskilt samverkansavtal mellan myndigheterna.

Statens historiska museers ställningstagande

Generella synpunkter

SHMM anser att kommittén på ett förtjänstfullt sätt har redovisat bakgrunden och motiven för att inrätta ett Forum för Levande historia. Genom den tydliga omvärldsanalys med bl.a. inventering av tidigare initiativ och utredningar som genomförts och

den begreppsanalys som kommittén redovisar har en god grund lagts för det framtida arbetet. SHMM ställer sig bakom kommitténs överväganden i denna del.

Även om SHMM i sak kan instämma i flera av kommitténs förslag tvingas vi ändå konstatera att ett antal av dessa innebär en relativt långt gående detaljreglering av forumets verksamhet. Det gäller i första hand i de delar som avser forumets arbetsformer och samverkanspartners. Lämpligheten i att regering och riksdag tar ställning till och detaljreglerar specifikt operativa delar av forumets verksamhet kan ifrågasättas, inte minst mot bakgrund av de resonemang som kommittén själv för när det gäller värdet av en viss distans mellan forumet och den beslutande makten mot bakgrund av att forumet bl.a. skall granska, tolka och beskriva samtida politisk historia. (kap. 8). Det torde ha varit mer fruktbart om kommittén stannat vid förslag på en nivå som motsvarar innehållet en normal instruktion för en statlig myndighet (t.ex. en museimyndighet) och nöjt sig med att redovisa sina *bedömningar* i de delar som gäller de mer operativa delarna av verksamheten.

Särskilt viktigt torde detta vara mot bakgrund av den framtida ställning gentemot statsmakterna som forumet föreslås få. Att verksamheten föreslås bedrivas i myndighetsform innebär ju att den kommer att stå under direkt kontroll och styrning av statsmakterna: regering och riksdag. Samtidigt förutsätter kommittén att forumet ges en hög grad av frihet gentemot huvudmannen. På dessa grunder bör också kommitténs förslag om att forumet bör utöva sekretariatsfunktioner (åt regeringen) i samband med kommande Stockholmskonferenser noga övervägas. Det är inte självklart att det är lämpligt att skapa ett så nära samband mellan den politiska makten och en myndighet som samtidigt förutsätts få en ”viss distans” till regering och riksdag.

Kap. 3. Forum för Levande historia behövs

SHMM tillstyrker att ett Forum för Levande historia inrättas för frågor som rör demokrati, tolerans och mänskliga rättigheter med utgångspunkt i Förintelsen samt att verksamheten skall syfta till att, med de brott som begåtts mot mänskligheten i minne, stärka människors vilja att aktivt verka för alla människors lika värde. SHMM anser vidare att kommittén på ett föredömligt sätt har redovisat bakgrunden och de närmare motiven för att inrätta Forum för Levande historia. Även när det gäller kulturarvets och de historiska sammanhangens betydelse för förståelsen av och diskussioner kring utformandet av dagens och morgondagens samhälle har kommittén lämnat viktiga bidrag.

Kap. 4. ”Demokrati, tolerans och mänskliga rättigheter...”

SHMM tillstyrker förslaget att Forum för Levande historia skall förmedla kunskap om demokrati, tolerans och mänskliga rättigheter, men också specifikt om Förintelsen och folk mord. De svenska konsekvenserna i relation till dessa områden skall inte en central plats. Forumet skall i dessa avseenden arbeta med frågor om en gemensam grund för värden i ett sekulariserat och mångkulturellt samhälle. Forumet skall arbeta med att stimulera till ökat historiemedvetande, inte minst i skolan genom att t.ex. peka på hur ett historiskt perspektiv kan integreras i många ämnen.

Kap. 5 ”...med utgångspunkt i Förintelsen”

SHMM tillstyrker kommitténs förslag att forumet skall behandla frågor som rör demokrati, tolerans och mänskliga rättigheter med utgångspunkt i Förintelsen samt att det svenska perspektivet bör ges särskild uppmärksamhet i forumets arbete med Förintelsen och dess sammanhang. SHMM vill särskilt understryka betydelsen av det breda perspektiv på frågor som rör demokrati, tolerans och mänskliga rättigheter som kommittén - i enlighet med sitt direktiv - för fram. Övervägande skäl talar starkt för att forumet bör omfattas av ett brett historiskt perspektiv och samtidsperspektiv.

Kap. 6. Motor och mötesplats

Kommitténs förslag: Forumet skall bli en motor och mötesplats vars främsta uppgift är att skapa gynnsamma förutsättningar för studier, diskussion och reflexion kring mänskliga rättigheter, demokrati och individens ansvar.

Det övergripande uppdrag som kommittén föreslår att forumet skall ha bl.a. när det gäller att verka för demokrati, tolerans och mänskliga rättigheter har nära anknytning till museernas uppgifter och uppdrag såsom det formulerats i olika propositioner och regleringsbrev till centrala museer. Den föreslagna uppgiften att vara en motor och en mötesplats skiljer sig i princip inte från den roll som många museerna har, eller strävar emot, idag. Eftersom forumets grundläggande verksamhet i likhet med museerna behandlar historiska perspektiv är det av särskilt intresse att utveckla verksamheten och rollen som motor och mötesplats i samklang med innovativa museimyndigheter.

Kap. 6.1

SHMM instämmer i princip i kommitténs förslag att forumet skall ägna betydande tid och uppmärksamhet åt egna kontakter och samordnande seminarier med andra organisationer, institutioner och myndigheter. Utöver de uppgifter som kommittén anger bör ägnas särskild uppmärksamhet vill SHMM understryka betydelsen av ett väl utvecklat samarbete med museerna. Skälen för detta har redovisats ovan.

Kommittén föreslår även att arbets- och ansvarsfördelningen mellan forumet och andra organisationer, institutioner och myndigheter skall vara klart avgränsad. Det är lätt att på principiella grunder instämma i ett sådant förslag. Likväl finns det ändå en risk för att en tydlig avgränsning för det nya Forumet att arbeta med frågor som rör demokrati, tolerans och mänskliga rättigheter *de facto* kan komma att innebära att andra institutioner, organisationer, men kanske framför allt andra myndigheter kan uppleva att ansvaret för dessa frågor lyfts över till en särskild organisation och därför tonar ned eller definierar bort dessa områden ur sitt verksamhetsregister. Enligt vår mening får inrättandet av ett särskilt Forum för Levande historia får inte innebära att ansvaret för att uppmärksamma och behandla de grundläggande och centrala perspektiv som utgör forumets kärnområde i praktiken reduceras till att huvudsakligen bli en angelägenhet för forumet självt. Skulle så ske har själva åtgärden att inrätta forumet motverkat sitt syfte. SHMM vill därför uppmärksamma regeringen på att detta förhållande kan behöva uppmärksammas, t.ex. i samband med regleringsbrevet till andra myndigheter än forumet inom i första hand kulturarvs- och utbildningsområdet.

Samarbete med museer

Trots att kommittén har valt den övergripande benämningen ”forum” för den planerade verksamheten, så bygger den i betydande delar på relativt inarbetade ”traditionella” museiuppgifter, vilket är naturligt mot bakgrund av forumets föreslagna uppgifter och verksamhetsområde. Således skall forumet producera och visa utställningar, bedriva programverksamhet, bygga upp och driva särskild verksamhet riktad mot skolan, osv. Även uppgifterna när det gäller arkiv och bibliotek är sådana som normalt bedrivs inom ett museum. De nära kopplingarna som verksamheten förutsätts få till olika akademiska discipliner är heller inte främmande för de samband som finns mellan befintliga museer och universitet och högskolor. Den alternativa beteckningen ”Museum för Levande historia” hade således i princip kunnat användas för att beskriva organisationen för den verksamhet som föreslås av kommittén.

Detta förhållande utgör en viktig bakgrund till kommitténs överväganden när det gäller bl.a. avsnittet som rör forumets samarbete med museer (s. 114f). Samarbetet med befintliga museer kan enligt vår bedömning att bli av stor betydelse för forumets möjligheter att snabbt etablera och profilera sig och sin verksamhet. Det är av stor betydelse att detta förhållande ges erforderlig uppmärksamhet i det fortsatta arbetet.

Kap. 6.2

SHMM instämmer i att stor vikt skall fästas vid arrangemang som främjar en vital diskussion samt att forumet skall utgöra en central mötesplats för frågor om demokrati, tolerans och mänskliga rättigheter, men också specifikt för frågor om Förintelsen och folkmord. SHMM anser det naturligt och självklart att frivilligorganisationer och folkrörelser bör spela en viktig roll i detta sammanhang.

SHMM delar i sak kommitténs förslag att Forum för Levande historia skall ha ett brett spektrum av målgrupper och skall vända sig till såväl enskilda som olika grupper genom olika verksamhetsformer och inom olika kunskapsområden. SHMM anser dock inte att Forumets operativa verksamhet, bl.a. dess arbetsformer, bör regleras allt för detaljerat. Frågan om hur olika aktiviteter bör relateras till forumets målgrupper bör lämpligen överlåtas till forumet självt och dess styrelse att hantera i den löpande verksamheten.

Kap. 7. Verksamhetens genomförande

SHMM föreslår att Forum för Levande historia bedriver sin verksamhet inom områdena kommunikation, utbildning och dokumentation samt att det internationella arbetet redovisas under dessa respektive områden.

Att det internationella arbetet kommer att inta en central plats i forumets verksamhet är uppenbart. När det gäller indelningen av verksamheten i verksamhetsområden eller verksamhetsgrenar bör det dock ifrågasättas om det är lämpligt att redovisa detta som ett eget område. Samtliga övriga verksamhetsområden: kommunikation, utbildning och dokumentation omfattar olika former av internationellt arbete. Det är sannolikt mer ändamålsenligt att i mål- och resultatsammanhang redovisa det internationella arbetet direkt under dessa.

Kap. 7.1

SHMM tillstyrker i huvudsak kommitténs förslag i sak, men anser samtidigt att förslaget i vissa delar är allt för detaljerat och riskerar att begränsa forumets möjligheter att självt utforma verksamheten på mest ändamålsenligt sätt. Det kan ifrågasättas om forumet med den budget som kommittén föreslår för verksamheten verkligen kan ges reella möjligheter att erbjuda personal- och kostnadsintensiva verksamheter som t.ex. ”erbjuda ett omfattande utbud av film- och teaterföreställningar, konstutställningar och konserter” tillsammans med all övrig verksamhet som förutsätts bedrivas vid forumet.

Vi vill också särskilt framhålla att uppgiften för forumet att fungera som administrativ bas för framtida Stockholmskonferenser nogra bör övervägas. Trots det gemensamma övergripande uppdraget att verka för ökad demokrati, tolerans och mänskliga rättigheter är det inte självklart att forumet bör ha en uppgift som kan innebära en risk för sammanblandning av ett politiskt uppdrag och forumets grundläggande uppdrag och uppgifter. Kommittén har själv påtalat betydelsen av en viss distans mellan forumet och den politiska makten mot bakgrund av att forumet bl.a. förutsätts kommentera samtida politisk historia.

Kap. 7.2

SHMM instämmer i att idé- och erfarenhetsutbyte med såväl myndigheter, institutioner och organisationer i andra länder bör vara en viktig del av forumets arbete. Detta kan rent av beskrivas som en grundläggande förutsättning för att forumet med god kvalitet skall kunna fullgöra sitt uppdrag.

Kap. 7.3

SHMM tillstyrker förslaget att Forum för Levande historia skall erbjuda fort- och vidareutbildning för lärare och andra yrkesgrupper, man anser att de närmare formerna för detta bör lämnas till forumet självt att besluta.

Kap. 7.4

SHMM tillstyrker att Forum för Levande historia kontinuerligt skall samla, bearbeta och lagra vittnesmål från människor i Sverige som har erfarenhet från folkmord och folkmordsliknande situationer. Vidare att forumet bör ha kunskap om intressanta arkiv och samlingar samt genom samarbetsavtal med museer och arkiv ha en tydlig ordning för hanteringen av föremål och dokument som kan komma i forumets vård eller ägo.

Kap. 8. Organisation, lokalisering och kostnader

Forumet förläggs till Stockholm och byggs upp i nära samverkan med regionala nätverk med sina centra i Lund/Malmö, Göteborg/Karlstad och Umeå i syfte att sammanföra kompetens från flera delar av landet och för att ge en större nationell tillgänglighet till forumets aktiviteter.

Forumet byggs upp i nära samverkan med Södertörns högskola eller Stockholms universitet, Centrum för multietnisk forskning vid Uppsala universitet och Statens historiska museer i syfte att snabbt uppnå en dynamisk och väl förankrad verksamhet med hög samlad kompetens.

Myndighetens anslag bör för år 2003 uppgå till 58 miljoner kronor, varav minst 10-20 procent är avsedda för bidrag till verksamhet utanför det nationella forumet.

Organisation

SHMM har inget att invända mot förslaget att forumet inrättas som en ny myndighet med namnet Forum för Levande historia. Vi kan dock konstatera att alternativa organisationslösningar, t.ex. att inrätta verksamheten som en särskild del i en befintlig myndighet, bl.a. hade kunnat innebära betydande samordningsfördelar och sannolikt bidragit till att underlätta uppbyggnaden av verksamheten. Som redovisats ovan hade även andra benämningar på organisationen varit fullt möjliga och knappast mindre ändamålsenliga.

Lokalisering

SHMM har inget att invända mot förslaget att forumet förläggs till Stockholm. De två alternativa platser och byggnader inom Stockholm som kommittén lyfter fram som möjliga alternativ, nämligen Gamla Riksarkivet på Riddarholmen och Östra Stallet i kv. Krubban är dock, enligt vår bedömning, knappast ändamålsenliga som permanenta lokaler för den verksamhet som föreslås bedrivs inom ramen för forumet. Det är som regel mycket svårt att anpassa äldre, byggnadsminnesmärkta kulturfastigheter till funktionen av moderna utställnings- och mötesplatser. Det finns en uppenbar risk för konflikter mellan bevarandet av de befintliga kulturhistoriska värdena och möjligheterna att skapa väl fungerande, moderna publika lokaler som kan bidra till att publiken får upplevelser och inlevelser av kulturarvet. En verksamhet av den karaktär som föreslås bedrivs inom ramen för Forum för Levande historia kan dessutom komma att kräva alldeles särskilda lokalmässiga förutsättningar för att bli framgångsrik. När det gäller Gamla Riksarkivets lokaler är konflikten med kulturmiljöhänsynen redan uppenbar och framstår som synnerligen svårhanterad, bl.a. avseende takhöjd m.m. Även när det gäller Östra Stallet finns i viss grad motsvarande problem. Dessutom har den nuvarande hyresgästen, Riksantikvarieämbetet, redan långt gångna planer på att inrymma annan publik verksamhet i fastigheten. Det får således ifrågasättas om något av de föreslagna alternativen kan utgöra en lämplig lösning på sikt.

SHMM förordar i stället att lokalfrågan ges en ny översyn med sikte på nybyggnad av permanenta lokaler för forumet och att Gamla Riksarkivet och Östra Stallet endast övervägs som ett par bland andra möjliga tillfälliga lokaler i Stockholm intill dess att en nybyggnad kan färdigställas.

En nybyggnad inom kvarteret Krubban på Östermalm bör enligt vår bedömning övervägas med förtur och sikte på ett snabbt beslut. Skälen för detta är följande. I samband med Statens fastighetsverks pågående översyn av generalplanen för kvarteret har nyligen framkommit att det finns goda möjligheter att inrymma ny publik verksamhet i nybyggda ändamålsenliga inom kvarteret Krubban, bl.a. genom möjligheterna att utnyttja befintliga byggrätter. Ytterligare publik verksamhet inom kvarteret skulle förstärka och stimulera kvarterets karaktär som besöksmål. Närheten till Djurgården och till Gärdet med det kultur- och rekreationsutbud som dessa områden besitter är en betydande fördel när det gäller att locka besökare. Också närheten till olika nyckelinstitutioner såsom Filminstitutet, Sveriges Television, Sveriges Radio, Utbildningsradion och Konstfack bör vara en fördel när det gäller forumets möjligheter till framtida samverkan.

I enlighet med detta förordar därför SHMM en *tillfällig* lokalisering av forumet till kvarteret Krubban på Östermalm. På så vis skulle en tillfällig lokalisering ske i nära anslutning till de (möjliga) permanenta lokalerna. Läget inom kvarteret Krubban skulle stödja och bidra till att underlätta samordnings- och samverkansfördelar med SHMM i enlighet med kommitténs överväganden, samt förstärka kvarterets publika karaktär och attraktivitet. Som anförts ovan är en lokalisering i nära anslutning till SHMM, andra centrala museer och olika nyckelinstitutioner vara av värde både för forumets attraktivitet för besökare och möjligheter att samverka med andra institutioner.

Samverkan med regionala nätverk

En samverkan med regionala nätverk är självfallet av stor betydelse för forumets möjligheter att på bästa sätt fullgöra sitt uppdrag. Det bör dock understrykas att samverkan bör handla om att både ge en större nationell tillgänglighet till forumets aktiviteter och till ett *ömsesidigt* kunskaps- och erfarenhetsutbyte. Ett nationellt nätverkssamarbete av det slag som kommittén förordar kan självfallet inte regleras ensidigt från centralt håll, utan bör i stället ges möjlighet att växa fram i samverkan mellan berörda institutioner/regioner. I det kommande arbetet bör stor vikt läggas vid att skapa goda förutsättningar för ett gemensamt och aktivt engagemang från alla berörda parter.

Samarbete med SHMM

Det är uppenbart att uppbyggnaden och utvecklingen av Forum för Levande historia kommer att kräva omfattande museierfarenhet och –kompetens. Vi uppfattar detta som ett av huvudskälen till varför kommittén föreslår att forumet byggs upp i nära samarbete med bl.a. SHMM och vill därför särskilt understryka att myndigheten är beredd till sådan samverkan. Inrättandet, uppbyggnaden och utvecklingen av Forum för Levande historia är från våra utgångspunkter mycket angelägen och SHMM är självfallet berett att på olika sätt bidra till denna process. De närmare förutsättningarna och formerna, liksom omfattningen av en sådan samverkan, bör regleras inom ramen för ett särskilt samverkansavtal mellan SHMM och forumet.

Beslut i detta ärende har fattats av överintendent Kristian Berg efter föredragning av verksamhetssamordnaren Lars Amréus. I den slutliga handläggningen har också enhetschefen Kerstin Smeds och antikvarien Rita Hemå deltagit.

Stockholm 2001-06-14

Kristian Berg
Överintendent

Lars Amréus
Verksamhetssamordnare

Kopia till:
Södertörns högskola

